

Prof. dr hab. Alicja Jarzębska
Uniwersytet Jagielloński

Recenzja pracy doktorskiej pani mgr Kingi Fink
pt. *Muzyka w życiu i twórczości Kornela Ujejskiego. Studium historyczne*
(Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Socjologiczno-Historyczny.
Instytut Historii, 2014)

Zadeklarowanym przez Doktorantkę celem dysertacji było monograficzne, udokumentowane źródłowo ujęcie wielorakich związków Karola Ujejskiego z muzyką, z jej twórcami i wykonawcami, w szerokiej perspektywie zjawisk społeczno-kulturowych i wydarzeń historycznych oraz zaprezentowanie rezonansu jego twórczości poetyckiej w życiu muzycznym, od drugiej połowy XIX wieku aż do czasów nam współczesnych. Temat podjęty przez Doktorantkę wymagał zatem wnikliwych badań źródłowych i analitycznych, uwzględniających specyfikę metodologii wielu dyscyplin uniwersyteckich (m.in. literaturoznawstwa, muzykologii, kulturoznawstwa, historii, socjologii), a ponadto umiejętności syntetycznego spojrzenia na wielość diskutowanych wątków badawczych.

Zaprezentowane wyniki tych interdyscyplinarnych badań budzą podziw i uznanie. Obszerna (licząca ponad 600 stron) praca pani Kingi Fink jest bowiem pionierskim, syntetycznym opracowaniem problemu różnorodnych powiązań poetyckiej twórczości Ujejskiego ze „światem muzyki” oraz skrupulatnie udokumentowanym świadectwem historii recepcji jego „umuzycznianych” wierszy w dziejach naszej kultury.

Imponująca, ze względu na ilość i jakość, jest podstawa źródłowa omawianej dysertacji, obejmująca bardzo rozproszone i różnorodne materiały źródłowe historyczne, muzyczne i literackie, znakomicie wykorzystane w dyskursie analitycznym i przejrzystie zaprezentowane w bogatej, dobrze usystematyzowanej bibliografii. W swych badaniach Doktorantka sięgnęła po dokumenty archiwalne instytucji muzycznych i oświatowych (m.in. sprawozdania, kalendarze), po rękopisy i druki utworów poetyckich oraz utworów muzycznych, po rękopiśmienne i

publikowane źródła epistolarne i narracyjne (wspomnienia, pamiętniki), a także wykorzystana materiał informacyjny i krytyczny zawarty w 16 czasopismach i gazetach codziennych (głównie XIX-wiecznych). Ponadto przeprowadziła wywiady ze współczesnymi twórcami muzyki zainteresowanymi poezją Ujejskiego.

Uznanie budzi także erudycja Doktorantki, której świadectwem jest cytowana w pracy, bogata bibliografia uwzględniająca opracowania poświęcone Karolowi Ujejskiemu, twórcom muzyki (zwłaszcza takim jak Chopin i Beethoven), literaturę dotyczącą historii i teorii muzyki oraz dziejów i teorii literatury, a także opracowania z zakresu historii polityczno-społecznej, metodologii historii oraz dziejów kultury w XIX i XX wieku. Na szczególne uznanie zasługuje także aspekt metodologiczny dysertacji. Dobrze sformułowane pytania badawcze i usystematyzowane perspektywy metodologiczne zaprezentowane w rozdziale wstępnym omawianej pracy, mogą stanowić wzorzec dla tego typu badań interdyscyplinarnych dotyczących recepcji twórczości artystycznej.

Praca pani Kingi Fink poświęcona - nie badanej dotychczas w sposób systematyczny - muzycznej recepcji poezji Kornela Ujejskiego, podzielona została na pięć rozdziałów o różnej objętości, obramowanych obszernym Wstępem (27 stron) i Zakończeniem (8 stron). Konstrukcja pracy jest przejrzysta; dwa pierwsze rozdziały (zatytułowane 1. *Związki Ujejskiego ze środowiskiem muzycznym Lwowa* oraz 2. *Muzycy w życiu poety*) dotyczą kwestii związanych z biografią poety i dyskutowanych w kontekście jego zainteresowań „światem muzyki”.

Natomiast w trzech pozostałych rozdziałach (3. *Wiersze Ujejskiego inspirowane muzyką*, 4. *Muzyczna recepcja wierszy Ujejskiego inspirowanych muzyką*, 5. *Muzyczna recepcja innych wierszy Ujejskiego*), zaprezentowana została wieloaspektowa analiza twórczości poetyckiej Ujejskiego i twórczości muzycznej inspirowanej wierszami poety, a także recepcja tych dzieł, uwzględniająca ruch wydawniczy, koncertowy, muzykowanie domowe i nagrania fonograficzne, a także wspomnienia, listy oraz zróżnicowane wypowiedzi publikowane na łamach prasy.

Obszernym dopełnieniem dyskursu analitycznego są Aneksy (liczące 131 stron), obejmujące katalogi wierszy Kornela Ujejskiego inspirowanych muzyką, wierszy w rozmaity sposób wykorzystywanych

przez twórców muzyki, oraz wierszy dedykowanych muzykom a także katalogi utworów muzycznych z tekstem poety. Ponadto w Aneksach Doktorantka zamieściła teksty wierszy inspirowanych muzyką i teksty innych wierszy wykorzystanych w dziełach muzycznych, a także fotokopie 2 wybranych partytur utworów muzycznych będących inspiracją wierszy Kornela Ujejskiego (*Chansonnette de Berceau* J.C. Kesslera i transkrypcji fortepianowej *Allegretto* z VII Symfonii Beethovena) oraz fotokopie 2 rękopiśmiennych partytur utworów muzycznych do słów poety (*Kołysanka* na głos i fortepian Bolesława Wallek-Walewskiego, *Listopad* z cyklu *Rok w pieśni* na głos solo, wiolonczelę i fortepian Władysława Rzepko).

Praca wzbogacona jest 26 bardzo interesującymi ilustracjami; ich spis, załączony na końcu pracy, zawiera pełne informacje dotyczące ich proveniencji. Doktorantka zamieściła także w swej pracy liczne i dobrze opracowane tabele (w sumie 18), oraz przykłady nutowe (razem 24), ale nie uwzględniła ich całościowego spisu.

W swych badaniach dotyczących biografii poety Doktorantka wychodzi z założenia, że na muzyczne zainteresowania Ujejskiego miały wpływ ówczesne tendencje kulturowe (m.in. idea *correspondance des arts*, fascynacja grą wirtuozów i kunsztem wokalnym śpiewaków, zwyczaj domowego muzykowania), ale były one także rezultatem jego autentycznego zaangażowania w aktywne uczestniczenie „w świecie muzyki”.

Precyzyjnie udokumentowany dyskurs na temat umiejętności Ujejskiego w zakresie sztuki komponowania i wykonywania muzyki oraz jego zróżnicowanych kontaktów z kompozytorami i wykonawcami muzyki, w istotny sposób wzbogaca naszą wiedzę o poecie i ówczesnej kulturze muzycznej, zwłaszcza Lwowa. Doktorantka, podkreśla fakt, iż młodzięcza znajomość poety ze słynnymi muzykami, braćmi Lipińskimi, miała decydujący wpływ na jego muzyczne zainteresowania.

W rozdziale pierwszym zarysowana została struktura organizacyjna lwowskiego środowiska muzycznego, literackiego i artystycznego, uwzględniająca funkcjonujące w II połowie XIX wieku instytucje i stowarzyszenia oraz salony muzyczno-literackie. W rozdziale drugim wnikliwie i szczegółowo omówione są spotkania Ujejskiego z czołowymi kompozytorami i wirtuozami, takimi jak Chopin i Liszt, bliskie

i długotrwałe relacje z ówczesną lwowską pianistką Leonią Wildową (znakomitą wykonawczynią m.in. muzyki Chopina i Beethovena), przyjacielskie kontakty z Karolem Mikulim, uczniem Chopina i wybitną osobowością życia muzycznego we Lwowie, a także związek z Józefem Nikorowiczem, który zaowocował pieśnią *Z dymem pożarów*, mającej tak istotne znaczenie zarówno w życiu poety, jak i w dziejach naszej kultury.

W sposób barwny i interesujący zarysowane są okoliczności sprzyjające zainteresowaniu Ujejskiego wybranymi utworami muzycznymi, uznanymi przez niego za źródło poetyckiej inspiracji, oraz sytuacje mające wpływ na zainteresowanie lwowskich muzyków - Ludwika Marka, Józefa Karesza, kompozytora-amatora Marcela Madejskiego czy uznanego kompozytora Stanisława Niewiadomskiego - wierszami galicyjskiego poety. Doktorantka zwraca także uwagę na fakt, iż przejawem bliskich kontaktów Ujejskiego ze środowiskiem muzyków były wzajemne dedykacje. Na przykład Mikuli, który należał do gorących popularyzatorów poezji Ujejskiego, zwłaszcza jego *Tłumaczeń Szopena*, dedykował poecie *Dwa polonezy* na fortepian, a Ujejski - meloman i koneser muzyki - kilkanaście swych wierszy poświęcił i zadedykował wykonawcom i kompozytorom muzyki. Wprawdzie utwory te mają różną wartość artystyczną, ale ocalają od zapomnienia wydarzenia z artystycznego życia XIX-wiecznego Lwowa i są świadectwem specyficznego klimatu ówczesnego życia społecznego.

Bogactwo informacji zawarte jest także w licznych i obszernych przypisach, które sprzyjają zarysowaniu szerokiej panoramy wydarzeń i uwydatnieniu udokumentowanych źródłowo szczegółów dotyczących diskutowanych kwestii.

Kontakty Ujejskiego „ze światem muzyki” dyskutowane są zarówno z punktu widzenia funkcjonujących we Lwowie i jego okolicy salonów artystycznych (podrozdział 1.3. *Muzyczne kontakty Ujejskiego w artystycznych salonach Lwowa i okolic*) oraz jego relacji w wybranymi muzykami (Rozdział 2. *Muzycy w życiu poety*), co niekiedy prowokowało do powtórzeń jakichś informacji (np. te sam cytaty pojawia się na s. 116 [przyp. 286] i na s.132 [przyp. 375]).

Szkoda, iż ta pierwsza część pracy (w sumie ponad 100 stron), dostarczająca wiele nowych informacji z życia poety, diskutowanych na szerokim tle zjawisk kulturowych i obyczajowych, nie zawiera akapitu mającego charakter podsumowania omawianych zagadnień.

Najobszerniejsza część pracy (rozdziały trzeci i czwarty, w sumie ponad 200 stron) dotyczy wnikliwej i wieloaspektowej analizy 21 wierszy Ujejskiego inspirowanych konkretnymi utworami muzycznymi, oraz ich zróżnicowanej i bogatej muzycznej recepcji. Zdaniem Doktorantki tego typu utwory poetyckie można interpretować nie tylko jako przejaw tendencji artystycznej epoki romantyzmu, ale można je uznać za werbalne dokumenty recepcji w badaniach nad historią społecznego odbioru dzieł muzycznych wybranych kompozytorów.

Na podstawie analizy zebranych źródeł Doktorantka starannie uporządkowała informacje na temat genezy owych wierszy, a także zasugerowała interesującą hipotezę na temat związku wiersza *Pogadanka* (potem pt. *Niebezpieczna*) z fortepianową miniaturą Lubomirskiego (op. 23), także zatytułowaną *Pogadanka (Polka)*. Źródłowo udokumentowana historia zróżnicowanych edycji wspomnianych wyżej wierszy, opracowana na podstawie własnych kwerend bibliotecznych, została zaprezentowana także w układzie tabelarycznym (por. Tablica 2) oraz w formie katalogu (por. Aneks I).

Przedmiotem analitycznej refleksji są także zróżnicowane (od pełnych zachwyty do nadmiernie sceptycznych) wypowiedzi krytyków (poetów i badaczy literatury) na temat tzw. „muzycznych wierszy” Ujejskiego, formułowane od połowy XIX wieku do przełomu XX i XXI wieku. Zdaniem Doktorantki dzisiaj bardziej istotny wydaje się wpływ tego typu działań poetyckich Ujejskiego na twórczość literacką kolejnych pokoleń.

Zaprezentowany dyskurs analityczny, dotyczący relacji między strukturą i charakterem wyrazowym danego utworu muzycznego i odpowiedniego utworu poetyckiego, jest świadectwem dobrych kompetencji Doktorantki w zakresie analizy muzykologicznej i przekonującym dowodem (zilustrowanym przejrzystymi tablicami, por. Tablice 7-9) względnej analogii porównywanych utworów poetyckich i muzycznych. Dyskutować natomiast można na temat zaprezentowanej charakterystyki muzycznych pierwowzorów wierszy Ujejskiego, zwłaszcza

zaproponowanych terminów dotyczących tzw. „rozmiaru” danego utworu muzycznego (takich jak: b. drobny, b. mały, mały, rozbudowany; może lepiej byłoby odwołać się do przybliżonego czasu trwania tych kompozycji...).

Istotnym i ważnym dokonaniem naukowym pani Kongi Fink jest pionierska i wielostronna prezentacja recepcji wierszy Karola Ujejskiego w twórczości muzycznej. Doktorantka uwzględnia bowiem rękopisy oraz drukowane partytury i dokumentuje dzieje ich edycji, ponadto śledzi zapisy fonograficzne utworów muzycznych z tekstem Ujejskiego i odwołuje się do świadectw pisanych informujących o ich wykonaniach. Wyróżnia opracowania i utwory oryginalne, także utwory muzyczne będące szczególnym przejawem recepcji twórczości Ujejskiego, mianowicie kompozycje wykorzystujące temat lub cytaty z jego najślawniejszego wiersza *Z dymem pożarów* zespolonego w społecznej świadomości z melodią Nikorowicza. Znakomicie opracowane tablice w przejrzysty sposób ilustrują różnorodność i wielość muzycznych opracowań owego *Chorału*, także wierszy inspirowanych muzyką (Chopina i innych kompozytorów) oraz rozmaitych „umuzycznień” 19 innych wierszy, które wzbudziły zainteresowanie twórców muzyki.

W drugiej, analitycznej części omawianej dysertacji, Doktorantka zaprezentowała znakomity warsztat badawczy historyka kultury, także umiejętność przejrzystej prezentacji wyników analizy utworów poetyckich i muzycznych oraz relacji słowno-muzycznych, a kolejne rozdziały i podrozdziały zawierają wyraziste, podsumowujące konkluzje. Świadectwem umiejętności syntetycznego spojrzenia na diskutowane w pracy problemy jest dobre skonstruowanie i zwięzłe Zakończenie.

Dyskutowane przez Doktorantkę kwestie dotyczące rozmaitego sposobu ‘zespalań’ poezji Ujejskiego z muzyką (śpiew, recytacja) skłaniają m.in. do pytania: jakiego typu relacje proponowane były przez twórców muzyki w ubiegłym stuleciu?

Pracę pani Kingi Fink oceniam wysoko, bowiem Autorka zaprezentowała wzorcowy model badań w zakresie muzycznej recepcji tekstów poetyckich Ujejskiego, oparty na bogatej i dobrze wykorzystanej bazie źródłowej.

Z prawdziwą satysfakcją i z pełnym przekonaniem stwierdzam, że praca pt. *Muzyka w życiu i twórczości Kornela Ujejskiego. Studium historyczne*

spełnia warunki określone ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. Nr 65, poz. 595, ze zm. w Dz. U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365 oraz w Dz. U. z 2011 r. Nr 84, poz. 455) i wnioskuję o dopuszczenie pani mgr Kingi Fink do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Alicja Jarębska

Kraków, 10. 02. 2015